

Boerman,
Van Emmerik,
Schat,

Residentie Orkest

muzikale leiding Hans Vonk

met medewerking van Het Trio

Harrie Starreveld *fluit*

Harry Sparnaay *basklarinet*

René Eckhardt *piano*

en Slagwerkgroep Den Haag

Ivo van Emmerik (1961)

Thought (1990) 23'

voor drie solisten en orkest

(première; gecomponeerd in opdracht van
het Fonds voor de Scheppende Toonkunst)

Jan Boerman (1924)

Muziek voor slagwerk en orkest (1991) 20'

(première; gecomponeerd in opdracht van
de Stichting Amsterdams Fonds voor de Kunst)

Peter Schat (1935)

De Hemel (1990) 48'

Twaalf symfonische variaties, op. 37
voor orkest

(première; gecomponeerd in opdracht van
het Holland Festival en mede gefinancierd door
het Fonds voor de Scheppende Toonkunst en
het Residentie Orkest)

Ivo van Emmerik

Thought

Ivo van Emmerik, die twee jaar geleden zijn compositiestudie in Den Haag heeft afgesloten, is een componist die zijn belangstelling voor filosofie en voor andere takken van kunst niet onder stoelen of banken steekt. Verscheidene van de vijftien composities die hij sinds 1982 vervaardigde, refereren in hun titel, maar dikwijls ook in de constructie, aan modellen of voorbeelden uit literatuur en beeldende kunst. De afgelopen vijf jaar heeft Van Emmerik een stijl ontwikkeld die gericht is op beschouwing, transparantie en het ontsluiten van de eindeloze variatie die in een beperkt aantal gegevens schuilt. Zijn werk vertoont sporen van het strenge structuralisme van zijn voormalige mentor Brian Ferneyhough, maar zijn affiniteit met de onbevengene instelling en de schijnbaar regel- en zwaartekrachtloze muziekgrammatica van componisten als John Cage en Morton Feldman treedt daarin op de voorgrond.

In *Thought*, geschreven voor het Residentie Orkest en Het Trio, zet Van Emmerik het strikte en het intuïtieve tegenover elkaar (zelf spreekt hij liever van 'formeel' en 'informeel'). Overigens heeft de componist niet zozeer zichzelf als wel de muzikant zekere vrijheden vergund. Hoewel er in de loop van het negentien segmenten tellende werk uiteindelijk een zekere synthese tot stand komt, is er van een confrontatie tussen beide principes geen sprake, veeleer van een combinatie. Ook vertoont de muziek geen ontwikkeling in gangbare zin: ze ontvouwt zich, ze evolueert en roteert.

Van Emmerik heeft zijn stuk twee citaten als motto meegegeven:

- 'But I do have a system! And my system, essentially, is thought.'
(Morton Feldman in gesprek met Han Reiziger, Los Angeles, 5 november 1985.)
- 'Der gute Schriftsteller sagt nicht mehr, als er denkt. Und darauf kommt viel an. Das Sagen ist nämlich nicht nur der Ausdruck, sondern die Realisierung des Denkens.' (Uit: *Denkbilder* van de Duitse kunsttheoreticus Walter Benjamin.)

Thought is opgebouwd uit twee lagen, die zich gelijktijdig afwikkelen.

Inhoud

Ivo van Emmerik <i>Thought</i>	7
Jan Boerman Muziek voor slagwerk en orkest	9
Peter Schat <i>De Hemel</i>	11
Biografieën	14

21 juni 1991, aanvang 20.15 uur
Beurs van Berlage Amsterdam
Wang Zaal

Er is een pauze na Muziek voor slagwerk en orkest.
Het concert is om ca. 22.10 uur afgelopen.

Het is verboden tijdens het concert te fotograferen.

Coproductie NOS-radio/Holland Festival

De ene representeert het 'formele' en bestaat uit twee sub-lagen, die worden gevormd door onderling verschuivende herhalingspatronen. 'Als het ware een machine: iets dat strikt en onvermijdelijk doorgaat', in Van Emmeriks woorden. 'Het idee komt via allerlei omwegen bij Duchamp vandaan.'

De tweede laag is 'informeel'. De musici moeten – binnen zekere grenzen – zelf beslissen wanneer, hoe lang en hoe luid ze de gegeven tonen spelen.

Uit de toelichting van de componist: 'Hoe contrasterend deze beide elementen ook mogen lijken, zij staan nooit op zichzelf, maar vullen elkaar altijd aan en treden derhalve altijd gelijktijdig op. Zij brengen geen afwisseling of dialectische tegenstelling, wel zorgen ze voor transparantie en reliëf. In het verloop van de compositie geeft het orkest, daartoe aangezet door de solisten, zijn aanvankelijk sterk machinaal uitgevoerde bewegingen geleidelijk op om vervolgens, met Benjamins opmerking in gedachten, het moment van uitvoering te laten samenvallen met het moment van muzikale inventie.' Ondertussen is in de informele laag een zekere 'tegenkracht' werkzaam: de vrijheid wordt ietwat ingeperkt, doordat de musici hun zelf-gekozen inzetten steeds vaker gelijktijdig moeten realiseren.

De partituur van *Thought* weerspiegelt Van Emmeriks streven om, volgens Benjamins aanbeveling, niet méér op te schrijven dan hij denkt. De vrije notatie is daar slechts een aspect van. Ook ontbreekt een maatindeling (al is er wel een 'puls') en zijn de herhalingen niet uitgeschreven.

Nu zijn er twee dirigenten nodig om de beide langs elkaar schuivende sub-lagen van de herhalingsmachine te coördineren. Is dat niet onpraktisch? 'Voor mij is de notatie minstens vijftig procent van wat het werk te zeggen heeft of wat het uitdraagt,' repliceert Van Emmerik. 'Ik wil over muziek denken als kunst; iets dat meer is dan alleen het uiteindelijk klinkende resultaat. Als ik het helemaal uit zou schrijven, zou het voor mij helemaal plat worden; dan zou het alleen maar een afbeelding zijn van een machine.'

Frits van der Waa

Jan Boerman

Muziek voor slagwerk en orkest

Het is een merkwaardige paradox dat de componist die twintig jaar lang zijn meesterwerken op banden heeft vastgelegd, pas wat meer bekendheid heeft gekregen sinds hij muziek voor het concertpodium – die immers na de laatste toon in het niets verdwijnt – is gaan schrijven. De faam die de nu 67-jarige Jan Boerman sinds lang in kleine kring geniet, dankt hij in de eerste plaats aan zijn verrichtingen op het gebied van de elektronische muziek – een gebied waarop weinig toonkunstenaars zich werkelijk thuis voelen.

In een reeks composities, die, hoewel bescheiden in getal, zijn weerga niet heeft, is Boerman erin geslaagd de techniek naar zijn hand te zetten en elektronische muziek te scheppen waarin klankschoonheid, kracht en dramatiek voorop staan, waarin niets naar steriliteit zweemt, en waarin terzelfder tijd, dankzij een consequent gehanteerd compositieprincipe, orde en evenwicht heersen.

Dat principe is de proportie van de gulden snede: een lijn, of een tijdsduur wordt zodanig in tweeën gedeeld dat het kleinste deel zich tot het grootste verhoudt als het grootste tot het geheel. De aldus ontstane tijdsduren kunnen opnieuw volgens dezelfde proportie verdeeld worden, enzovoort. Het resultaat is een ritmisch, niet aan een regelmatige puls gebonden netwerk, waarin elke 'cel' op talloze niveaus terugkeert. Maar de kracht van Boermans werken stoelt evenzeer op hun ongevenaarde schoonheid en de plastische vormgeving van klanken en timbres.

De afgelopen tien jaar heeft Boerman naast een aantal puur elektronische werkstukken ook composities vervaardigd waarbij, in toeneemende mate, 'levende' uitvoerders zijn betrokken. *Muziek voor slagwerk en orkest* is daarvan de logische voortzetting. Het is (enkele stukken voor twee piano's buiten beschouwing gelaten) Boermans eerste zuiver instrumentale werk sinds de balletmuziek voor *Illusie* (1961-1963).

Het orkest heeft een traditionele bezetting. In het instrumentarium

van de drie slagwerkers zijn drie belangrijke groepen aan te geven: vel-instrumenten (Afrikaanse *djembe*-handtrommen, pauken, grote trom), gestemde 'staaf'-instrumenten (marimba, xylofoon, vibrafoon) en metalen instrumenten (bekkens, *crotales*, gongs en tamtams). Daarnaast spelen ook woodblocks, maracas, *dobachi* (met de vingers aangestroken tempelgongs) en een donderplaat een rol.

Boerman zelf beschrijft het stuk als 'spontaan gecomponeerde' muziek. De gulden-snedemethode heeft hij (behalve in het middelste segment, voor koperblazers en metaal) niet toegepast, omdat deze nagenoeg onverenigbaar is met het voor een muzikantencollectief zo noodzakelijke metrum, en met het streven naar lijfelijk, motorisch musiceren – een belangrijke drijfveer om juist dit stuk te maken.

Het karakter van de slagwerkpartijen is zelden echt solistisch. In de loop van het werk worden de verschillende percussietimbres gecombineerd met uiteenlopende orkestgroepen. Het weefsel is doorgaans dun, waarbij individuele en als groep opererende partijen elkaar als het ware complementeren met in elkaar grijpende ritmische figuren. Ruwweg leidt het parcours van vellen via hout naar metaal en vice versa.

Een dergelijke symmetrische boog is ook terug te vinden in de opbouw: een grote, aan het rondo verwante vorm (A1-b-A2-c-A3-d-A4), voorafgegaan door een langzame inleiding, die aan het slot kortstondig weerkeert, waarna in een snelle coda de verschillende klankgroepen nogmaals de revue passeren.

De samenklanken en – in mindere mate – de melodische elementen van dit werk heeft Boerman afgeleid van een twaalftoonreeks die (weer) inwendige symmetrie vertoont en waarin de kwart en de kleine secunde de meest prominente intervallen zijn.

Maar het zijn klankkleur en beweging die het brandpunt van de muziek vormen. En dat is ook wat deze compositie verbindt met Boermans elektronische werk.

Frits van der Waa

Peter Schat

De Hemel

Het idee voor *De Hemel* is ontstaan tijdens een verblijf op Nieuw-Zeeland, waar ik met Jenny McLeod aan de Engelse vertaling van mijn boek *De toonklok* werkte. Het werk beschrijft een volledige cyclus van de zon zoals ik die beleefde op het oceaanststrand van Ohiwa. In een brief aan *NRC-Handelsblad* van 3 november 1989 deed ik daar verslag van. Daaruit het volgende fragment:

De ervaring van de alomtegenwoordige oceaan is te overweldigend om haar tegelijkertijd te ondergaan en te beschrijven. Het is of je een wereld van symbolen wordt ingezogen, oeroude symbolen, vaders en moeders van ons bestaan, zon, aarde, maan, water, vuur, als goden – het in-den-beginne-gevoel, het onuitsprekbare besef van die verre afkomst en de mateloze, lichte verbazing daarover. Ook de gewone dagelijkse handelingen krijgen iets symbolisch – koken, vuur maken. In de gloeiende as verschijnen de veranderde maskers van alle generaties die ook zo in de vlammen zaten te starren, van datzelfde, altijd andere, magnifieke, magische vuur. Liggend op mijn rug in het zand reik ik met mijn rechterhand naar de volle maan, met mijn linker naar Venus. De maan heeft zich getooid met een chromatische ring, transparant als een harpakkoord. Ik kan harp spelen. Ik kan mij met beide handen optrekken aan deze betrouwbare steunpunten van het uitspansel om zo een blik in de hemel te werpen – hier, op het strand van de oceaan van de eeuwige vrede, waar de wind de onafzienbare witte regimenten van het water als een generaal over de zandvlaktes stuurt, waar de dochter van de hemel brede spreien van fijn Mechels kant voor je voeten uitrolt, waar boven je hoofd gigantische geluidloze watertransporten worden verzorgd, wolkenstoeten, energietreinen de wereld in – de enorme pomp van de planetaire ecologie aan het werk; waar de wind dunne wolkenflarden langs de maan blaast, in een optocht van zich steeds transformerende, marmergrijze en witte beelden in een blauwzwarte ruimte, droombeelden, jouw beelden, die je worden teruggegeven door een windvlaag in een subtiel samenspel met de toverlantaarn van de godin; hier, op dit strand dat zo gul is met zijn uitgebleekte botten, met het drijfthout uit de overkragende bossen – goudstaven voor het vuur.

La Mer bestond al, evenals *Das Lied von der Erde* – tijd voor *De Hemel*, dacht ik. Terug in Amsterdam begon ik er, in opdracht van

Ad 's-Gravesande namens het Holland Festival, meteen aan te werken. Ook Ben van der Meer van het Residentie Orkest sprong bij. Ik wilde vooral het cyclische van de verschijnselen aan de hemel uitbeelden, dus lag het voor de hand in de twaalf variaties alle twaalf uren van de toonklok te gebruiken, zoals ik dat ook in de opera *Symposion* gedaan had, maar dan nu in één doorlopende symfonische beweging. De titelpagina vermeldt hoe het werk

is geïnspireerd door de bewegingen aan de hemel van zon, maan, wind en wolken, van vroeg in de morgen, doorheen de middag, het avondrood en de nacht, tot aan een nieuwe zonsopgang. Het is opgedragen aan de martelaren van de democratie op het Plein van de Hemelse Vrede,

want terwijl in mijn partituur in de tiende variatie de zon onderging, bleven de beelden van de verschrikkelijke misdaad van de Chinese marxisten mij achtervolgen.

Peter Schat

Fragment uit de partituur van Peter Schat, *De Hemel* (variatie VIII).

Jan Boerman (Den Haag 1923) studeerde aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag, eerst piano bij Léon Orthel en na 1945 compositie bij Hendrik Andriessen. Hij werkte in de elektronische studio's aan de Technische Hogeschool Delft, de Rijksuniversiteit Utrecht en het Koninklijk Conservatorium te Den Haag, waaraan hij sinds 1974 als leraar elektronische compositie verbonden is en bijvak piano doceert. Boerman componeerde een aantal orkest- en kamermuziekwerken, maar de elektronische muziek beslaat het grootste deel van zijn oeuvre. Hij is een van de weinigen die voor tape zijn blijven componeren. Pas in 1976 waagde hij een eerste experiment voor tape en levende klank: Vocalise – voorstudie. In 1979 volgde weer een orthodexe tape: Kompositie 1979. Voor de groep Het Nieuwe Leven schreef hij in 1982 Weerstand voor tape en slaginstrumenten, en in 1983 Ontketening voor tape en metalen instrumenten. Boerman schreef ook balletmuziek: De touwen van de tijd en Monument voor een gestorven jongen. In 1982 werd hem voor zijn gehele oeuvre de Matthijs Vermeulenprijs toegekend.

Ivo van Emmerik (Amsterdam 1961) studeerde korte tijd piano aan het conservatorium te Zwolle en vervolgens compositie bij Robert Heppener aan het Sweelinck Conservatorium Amsterdam en bij Brian Ferneyhough aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Daarnaast volgde hij zomercursussen bij Morton Feldman en John Cage in Middelburg. Tot Van Emmeriks jongste werken behoren: Architektur der Ebene, Polyphone Architektur, Air? en Polyphon gefasstes Weiss.

Peter Schat (Utrecht 1935) studeerde compositie bij Kees van Baaren aan de conservatoria van Utrecht en Den Haag, bij Matyas Seiber (Londen) en Pierre Boulez (Bazel). In 1967 was hij mede-oprichter van STEIM (Studio voor Elektro-Instrumentale Muziek) en van 1974 tot 1983 was hij leraar compositie aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag. Peter Schat publiceert regelmatig in NRC-Handelsblad, en in 1984 verscheen bij uitgeverij Meulenhoff/Landshoff zijn harmonieleer De toonklok. Op 17 november 1990 werd in Amsterdam aan Peter Schat de Joost van den Vondelprijs van de Westfälische Wilhelmsuniversität in Münster uitgereikt, een prijs die jaarlijks wordt toegekend voor 'voorbeeldige culturele prestaties in het Noord- en Zuidnederlandse en Nederduitse cultuurgebied'. Vanaf de opera Labyrint (1966) is het werk van Peter Schat regelmatig tijdens het Holland Festival in première gebracht, o.a. Reconstructie (1969, samen met o.a. Jan van Vlijmen), To You (1972), de liederencyclus Kind en Kraai (1977), de strip-opera Aap verslaat de Knekelgeest (1980), Tweede Symfonie (1983) en Serenade voor strijkers (1984). Het Holland Festival streeft ernaar in de nabije toekomst de Nederlandse première van de opera Symposion te realiseren.

Het **Residentie Orkest** werd opgericht in 1904 en behoort tot de oudste symfonieorkesten van Nederland. Het dankt zijn naam aan zijn standplaats Den Haag, residentie van de Nederlandse regering. Al in de eerste jaren van zijn bestaan kreeg het orkest internationale faam dankzij de zomerconcerten in de Scheveningse Kurzaal. Het orkest werkte met grote dirigenten en

solisten als Toscanini, Stokowsky, Bernstein, Boulez en Rubinstein. Ook stond het onder leiding van componisten als Richard Strauss, Ravel, Stravinsky, Maderna, Cage en Kagel. In het begin van de jaren zestig is het orkest, mede op initiatief van de toenmalige chef-dirigent Willem van Otterloo, een meer progressief programmabeleid gaan voeren, waarbij de nadruk is komen te liggen op 20ste-eeuwse en Nederlandse muziek. Behalve in Den Haag geeft het Residentie Orkest jaarlijks ook in andere Nederlandse steden concerten. Daarnaast worden regelmatig tournees in en buiten Europa gehouden.

De dirigent **Hans Vonk** volgde zijn opleiding aan het Sweelinck Conservatorium Amsterdam. Als dirigent is hij verbonden geweest aan het Nederlands Balletorkest en het Radio Filharmonisch Orkest. Van 1976 tot 1985 was hij chef-dirigent van De Nederlandse Operastichting. In 1976 werd hij bovendien benoemd tot 'associate conductor' van het Royal Philharmonic Orchestra in Londen, en tot en met het vorige seizoen was hij chef-dirigent van de Dresdener Staatskapelle. In het seizoen 1980-1981 werd hij benoemd tot chef-dirigent van het Residentie Orkest. Het concert van vanavond is zijn laatste met het Residentie Orkest in deze functie. Met ingang van dit seizoen is hij chef-dirigent van het orkest van de WDR.

Het **Trio** trad voor het eerst op in 1982 met de compositie Heterostase van Jan Vriend. In dezelfde tijd schreef ook de Belgische componist Lucien Goethals een trio voor Harry Sparnaay, waarvan Het Trio korte tijd

later een uitvoering gaf. Beide stukken bleken goed repertoire te vormen voor meerdere optredens, en het resultaat was dat ook andere componisten belangstelling toonden om werken voor hen te schrijven, o.a. Otto Ketting, Chiel Meijering en Wim de Ruiter. In de bijna tien jaar van zijn bestaan gaf Het Trio talrijke concerten in binnen- en buitenland. De composities Summer van Otto Ketting en Heterostase van Jan Vriend verschenen op de plaat bij resp. Attacca Records en Donemus. Het Trio bestaat uit Harrie Starreveld (fluit), Harry Sparnaay (basklarinet) en René Eckhardt (piano).

De zes leden van **Slagwerkgroep Den Haag** (Willy Goudswaard, Luuk Nagtegaal, Wim Vos, Ger de Zeeuw, Frans Leerdam en Renee Jonker) hebben allen hun opleiding genoten bij Frans van der Kraan aan het Koninklijk Conservatorium. Alle zes zijn zij actief in symfonieorkesten, barokorkesten en kamermuziekensembles. Dankzij een subsidie van WVC kunnen zij een belangrijk deel van hun tijd wijden aan Slagwerkgroep Den Haag. Jaarlijks verzorgen zij zo'n zestig concerten, zowel in Nederland als daarbuiten. Het repertoire omvat bijna de gehele literatuur van westerse slagwerkcomposities: van twintigste-eeuwse classics tot recent, speciaal voor de groep geschreven werk.

Colofon

Dit programmaboek is een uitgave van het Holland Festival.

Telefoon: 020 (*3120) 627 65 66, telex: 11218 hfaub, telefax: 020 (*3120) 620 34 59.

Adres: Kleine-Gartmanplantsoen 21, 1017 RP Amsterdam.

Bestuur: A. van der Zwan (voorzitter), Ph. van Tijn (secretaris/penningmeester),

J. Blokker, K.M.T. Ex, F. de Ruiter.

Directeur: Jan van Vlijmen.

Zakelijke leiding a.i.: Louis Helmer.

Programmering: Marc Jonkers, Arthur Sonnen, Elmer Schönberger, Jan van Vlijmen.

Producers: Sigi Giesler, Alma Netten, Monica van Steen, Gwenoële Trapman.

Productie-assistentie: Saskia Derriks, Carla van Vark, Eelco van Velzen.

Publiciteit/Pers: Roy van de Graaf, Carla Hazewindus, Bettine Heslinga,

Babs van Overbeek, Frank van Weerde.

Kaartenbureau: Saskia Roggeveen, Marijke Wesly.

Secretariaat: Tineke van Manen, Jildou Straat, Els Visscher.

Administratie: Gabriëlle Schretzmeijer, Anna Stam.

Communicatie-adviezen: Bureau Thom van Kleef.

Grafisch ontwerp: Christine Baart (Sdu Ontwerpgroep).

Zetwerk en opmaak: Floris Hollestelle.

Druk: Drukkerij SSP, Amsterdam.

Aan de totstandkoming van dit programmaboek werkten verder mee:

Janneke van der Meulen, Jan Ritsema.

verantwoording illustraties

binnenkant omslag: foto B. Versteeg;

pagina 13: fragment partituur Peter Schat, De Hemel (variantie VIII).

Sponsors

PTT Telecom (hoofdsponsor)

NV SDU v/h Staatsdrukkerij/Uitgeverij

Credit Lyonnais Bank Nederland NV

De Volkskrant

Fiat Auto Nederland BV

Dommelsche Bierbrouwerij BV

Iberia

De Bussy Ellerman Harms BV

KLM

Kodak Nederland BV

Subsidiënten

Ministerie van WVC

Ministerie van Economische Zaken

Gemeente Amsterdam

Ministerio de Cultura, Madrid

Centro para la difusión de la música contemporánea

Association Française d'Action Artistique

Nationale Commissie Voorlichting en

Bewustwording

Ontwikkelingssamenwerking (NCO)

HOOFDSPONSOR

de Volkskrant

ontwerpen

Sdu Ontwerpgroep: inventief en creatief.

Sdu Ontwerpgroep maakte de afgelopen drie jaar alle ontwerpen voor het Residentie Orkest en de ontwerpen voor het Holland Festival 1990 en 1991.

Gespecialiseerd in ontwerpen van corporate identities, brochures, grafische vormgeving van jaarverslagen, boeken en tijdschriften, complexe informatiestromen (formulieren), computergestuurde ontwerpen van o.a. waardepapieren (Cad Cam).

drukken

Sdu Grafische Bedrijven: als het om professionele dienstverlening gaat.

Sdu Grafische Bedrijven; koploper in drukken. Complexe en grote boekproducties, manuals en catalogi, meerkleurendrukwerk en promotioneel drukwerk, kettingformulieren, geheim- en waardedrukwerk, identity- en chipcards en huisdrukkerij-faciliteiten voor overheid, bedrijven en culturele instellingen.

uitgeven

Sdu Uitgeverijen: boeken en naslagwerken voor de kritische en professionele lezer.

Sdu Uitgeverij Plantijnstraat
Sdu Uitgeverij Koninginnegracht
Sdu Juridische & Fiscale Uitgeverij

Sdu Uitgeverijen; kwaliteit en betrouwbaarheid staan voorop in de uitgeverijen. Gespecialiseerd in overheidspublicaties, uitgaven van maatschappelijk en cultureel belang en naslagwerken.

Sdu DOP: informatie en distributie van overheidsinformatie.

N.V. SDU v/h Staatsdrukkerij / Uitgeverij
Christoffel Plantijnstraat 2, Telefoon 070 - 3 789 911
Postbus 20014, 2500 EA Den Haag